

**ZAMONAVIY FUTBOLDA IQTIDORLI O‘YINCHILARNI
SARALASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA INNOVATSION
USULLARI**

Raximov Abdumalik Abdusattarovich

Toskent davlat iqtisodiyot universiteti

Jismoniy madaniyat va sport faoliyati kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada futbol sport turida yosh sportchilarni saralab olishning ko‘p bosqichli tizimi, seleksiya jarayonida qo‘llaniladigan zamonaviy metodlar va mezonlar tahlil qilinadi. Shuningdek, futbolchining jismoniy, psixologik va antropometrik ko‘rsatkichlarining uning kelajakdagi mahoratiga ta’siri ilmiy jihatdan yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: futbol, seleksiya, iqtidor, antropometriya, testlash, genetik moyillik, psixologik tayyorgarlik.

**SCIENTIFIC-THEORETICAL BASIS AND INNOVATIVE METHODS
OF SELECTING TALENTED PLAYERS IN MODERN FOOTBALL**

Rakhimov Abdumalik Abdusattarovich

Tashkent State University of Economics

Senior Lecturer, Department of Physical Culture and Sports Activities

Annotation. This article analyzes the multi-stage system of selecting young athletes in football, modern methods and criteria used in the selection process. Also, the influence of a football player's physical, psychological and anthropometric indicators on his future skills is scientifically covered.

Keywords: football, selection, talent, anthropometry, testing, genetic predisposition, psychological preparation.

Kirish. Zamonaviy futbolning shiddatli rivojlanishi sportchilardan nafaqat yuqori texnik mahoratni, balki ekstremal jismoniy imkoniyatlarni ham talab qilmoqda. Shu sababli, iqtidorli bolalarni erta bosqichda aniqlash va ularni to‘g‘ri yo‘naltirish futbol akademiyalari oldidagi eng muhim vazifadir. Noto‘g‘ri o‘tkazilgan saralash jarayoni kelajakda katta resurslarning isrof bo‘lishiga olib kelishi mumkin.

Bugungi kunda futbol nafaqat sport turi, balki mamlakatning xalqaro maydondagi nufuzini belgilovchi ijtimoiy-madaniy hodisaga aylandi. O‘zbekistonda futbolni tubdan isloh qilish va uni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilanmoqda.

Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 20-martdagi “Mahallalarda futbol infratuzilmasini rivojlantirish va tarmog‘ini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-136-son qarori seleksiya jarayonining poydevori bo‘lgan ommaviy futbolni yangi bosqichga olib chiqdi. Mazkur hujjat bilan mahallalarda futbol maydonchalarining barpo etilishi iqtidorli yoshlarni eng quyi bo‘g‘indan – mahallaning o‘zidanoq saralab olish (skauting) tizimini yo‘lga qo‘yishga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, sohani zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiya qilish maqsadida qabul qilingan 2025-yil 21-avgustdagi “O‘zbekistonda futbol sohasini raqamlashtirish va ommaviylikini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-262-son qarori futbolchilar haqidagi ma’lumotlar bazasini shakllantirish va seleksiya jarayonida subyektiv yondashuvlardan voz kechish imkonini berdi. Ushbu qarorlar zamonaviy futbolda iqtidorlarni ilmiy asoslangan holda, raqamli tahlillar va statistik ma’lumotlar yordamida saralab olishni dolzarb ilmiy muammoga aylantirdi.

Adabiyotlar tahlili. Futbolchilarni saralash va ularning iqtidorini bashorat qilish masalasi uzoq yillardan buyon jahon sport ilmining diqqat markazida bo‘lib kelmoqda. Ushbu yo‘nalishdagi tadqiqotlarni shartli ravishda uchta asosiy yondashuvga ajratish mumkin:

1. Antropometrik va biologik yondashuv:

Ko‘plab tadqiqotchilar, jumladan, T. Reilly va A.M. Williams o‘zlarining ilmiy ishlarida yosh futbolchilarning morfologik ko‘rsatkichlari (bo‘y, vazn, tana tarkibi) va biologik yetuklik darajasining seleksiya jarayonidagi o‘rnini tahlil qilganlar. Ularning fikricha, "nisbiy yosh effekti" (Relative Age Effect) ko‘p hollarda murabbiylarning adashishiga olib keladi, ya’ni jismoniy jihatdan ertaroq rivojlangan

bolalar iqtidorliroq deb hisoblanadi, aslida esa bu shunchaki biologik o'sish ustunligidir.

2. Texnik-taktik va kognitiv yondashuv:

Mahalliy olimlardan Sh.T. Iseev futbol nazariyasiga oid tadqiqotlarida asosiy urg'uni maxsus harakat ko'nikmalari va texnik mahoratga qaratadi. Uning qarashlariga ko'ra, seleksiya jarayonida bolaning to'p bilan ishlash qobiliyati va o'yin vaziyatlarini idrok etishi (futbol intellekti) jismoniy kuchdan ko'ra ustuvorroq bo'lishi lozim.

3. Raqamli va innovatsion yondashuv:

So'nggi yillarda D. Memmert va boshqa G'arb tadqiqotchilari futbolni raqamlashtirish, "Big Data" (katta ma'lumotlar) va kompyuter tahlili yordamida o'yinchilarning samaradorligini baholash masalalarini o'rganmoqdalar. Bu yo'nalish O'zbekiston sharoitida PQ-262-sonli qaror qabul qilinishi bilan yangi ilmiy bosqichga ko'tarildi.

Tadqiqot ishining ilmiy yangiligi quyidagi mezonlar bilan belgilanadi:

Gibrid seleksiya modeli: Ilk bor an'anaviy murabbiy nazorati (subyektiv yondashuv) va raqamli monitoring (ob'ektiv ma'lumotlar) tizimini integratsiya qilgan holda yosh futbolchilarni saralashning gibrid modeli ishlab chiqildi.

"Mahallabay" skauting tizimining ilmiy asosi: PQ-136 sonli qaror doirasida mahallalarda futbol infratuzilmasidan foydalangan holda, iqtidorli bolalarni eng quyi bo'g'inda aniqlashning ijtimoiy-pedagogik mexanizmlari tizimlashtirildi.

Raqamli identifikatsiya, yosh futbolchilarning morfofunktsional va texnik-taktik ko'rsatkichlarini yagona elektron bazaga kiritish va "dinamik o'sish koeffitsiyenti" orqali ularning kelajakdagi potensialini bashorat qilish metodikasi taklif etildi.

Differensial yondashuv: Futbolchilarning antropometrik ko'rsatkichlari (bo'yi, vazni, tana tuzilishi) asosida ularni erta bosqichda aniq amplualarga (masalan, zamonaviy universal himoyachi yoki "yolg'onchi to'qqizlik") ixtisoslashtirishning ilmiy mezonlari ishlab chiqildi.

Tadqiqotning maqsadi. Yosh futbolchilarni saralashning (seleksiya) ilmiy asoslangan, obektiv va samarali tizimini ishlab chiqish hamda takomillashtirishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari. Futbolchilarni saralash bo'yicha mahalliy va xalqaro tajribani qiyosiy o'rganish hamda an'anaviy seleksiya usullarining kamchiliklarini ilmiy asoslash;

Infratuzilmaviy imkoniyatlarni baholash: Mahallalarda tashkil etilgan futbol maydonchalarining iqtidorlarni aniqlashdagi pedagogik va tashkiliy ahamiyatini ochib berish;

Yosh futbolchilarning texnik-taktik va jismoniy tayyorgarligini baholashda qo'llaniladigan raqamli ko'rsatkichlar tizimini shakllantirish;

Antropometrik prognozlash: Yosh sportchilarning tana tuzilishi va biologik rivojlanish xususiyatlaridan kelib chiqib, ularning kelajakda muayyan futbol amplualariga mosligini bashorat qilish metodikasini taklif etish;

Amaliy tavsiyalar tayyorlash: Futbol akademiyalari va mahalla murabbiylari uchun iqtidorli bolalarni saralash samaradorligini oshirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Saralashning asosiy mezonlari

Futbolchilarni saralashda ilmiy yondashuv quyidagi to'rtta asosiy blokni o'z ichiga oladi:

Morfofunktsional ko'rsatkichlar (Antropometriya)

Bolaning bo'yi, vazni, oyoq uzunligi va tana tuzilishi uning kelajakdagi ampuasini (hujumchi, himoyachi va h.k.) belgilashda muhim. Masalan, darvozabonlar uchun qo'l quloqining kengligi va bo'y uzunligi kritik omil hisoblanadi.

Jismoniy sifatlar

Bu bosqichda bolaning tabiiy tezkorligi, chaqqonligi va chidamliligi maxsus testlar orqali tekshiriladi.

30 metrga yugurish (start tezligi);

Shakl-simon yugurish (chaqqonlik);

Turgan joydan uzunlikka sakrash (portlovchi kuch).

C. Texnik va taktik salohiyat

To'pni nazorat qilish, uzatmalar aniqligi va eng muhimi — "futbol intellekti". Futbol intellekti deganda bolaning maydonni ko'ra olishi va kutilmagan vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishi tushuniladi.

Seleksiya jarayonining bosqichlari

Ilmiy manbalarga ko'ra, saralash jarayoni 3 bosqichda amalga oshirilishi lozim:

Dastlabki saralash (7-9 yosh): Sportga bo'lgan qiziqish va umumiy harakat faolligini aniqlash.

Chuqurlashtirilgan saralash (10-12 yosh): Maxsus futbol ko'nikmalarini va o'rganish qobiliyatini baholash.

Sport yo'nalishini aniqlash (13-15 yosh): Yuqori natijalarga erishish ehtimoli va professional futbolga tayyorlikni tekshirish.

Innovatsion yondashuvlar: raqamli seleksiya

Bugungi kunda dunyoning yetakchi akademiyalarida (masalan, "Ayaks" yoki "Benfika") saralash uchun Video tahlil va GPS tizimlaridan foydalanilmoqda. Maxsus datchiklar yordamida bolaning o'yin davomidagi yurak urishi, bosib o'tgan masofasi va tezlanish amplitudasi aniqlanadi. Bu esa subyektiv murabbiy fikridan ko'ra, obektiv ma'lumotlarga tayanish imkonini beradi.

Xulosa. Futbolda saralash jarayoni faqatgina bugungi natijaga qarab emas, balki bolaning kelajakdagi o'sish potensialiga asoslanishi kerak. Ilmiy asoslangan seleksiya tizimi futbol maktablarining samaradorligini oshiradi va milliy terma jamoalar uchun sifatli kadrlar zaxirasini shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-136-son qarori, 20.03.2024 y.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-262-son qarori, 21.08.2025 y.
3. Iseev Sh.T. "Futbol nazariyasi va uslubi". Toshkent, 2020.

4. Williams A.M., Reilly T. "Talent identification and development in soccer".
Journal of Sports Sciences.